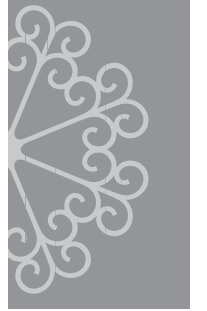

בית מדרש

437

בשבילי הפרשה

פרשת משפטים תשפ"א

זמני כניסת השבת

Baltimore, MD	5:22
Brooklyn, NY	5:09
Chicago, IL	5:00
Houston, Texas	5:50
Johannesburg, S. Africa	6:34
Lakewood/Deal, NJ	5:11
London, UK	4:55
Los Angeles, CA	5:16
Manchester, UK	4:58
Monsey, NY	5:09
Montreal, Quebec	4:59
Passaic, NJ	5:09
Toronto, Ontario	5:26
Yerushalayim	4:47
Zurich, Switzerland	5:26

בשבילי הלכה

ע"י הרב הגאון מאיר צבי שפיצר שליט"א
הערות בעניני הלכה. הלכה למעשה יש לשאול לרב

משפטים ר"ה פ' שקלים

מוסף שבת ראש חודש נוסח אתה יצרת

נוסח תפילת מוסף תיקנו אתה יצרת (מובא בש"ע תכ"ה ג' ובטור שם), והקשו אמאי תיקנו נוסח מיוחד ולא כיל"ט שחל בשבת שמוזכר שבת בתוך תפלת יו"ט, וע"ש ג' על מרדכי שבת דף כ"ד, (במרדכי אות רע"ג סק"ג), ממני שבמוסף שבת לא יפול בו עירוב שבת ור"ח. ואולי הכוונה כי הקדושות שונות והבקשות שונות, וא"כ להכניס שבת לתוך של ר"ח או איפכא, ולכן תיקנו נוסח מיוחד. ועל כנה"ג בהג"ט כדי לפרסם שהוא ר"ח. וע"מ"ב בלא אמר אתה יצרת (אפילו אמר יעלה ויבא) חזרו. (והקשו משעה"צ תקצ"א ו' באמר תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם ברה"ה יצא בדיעבד אף שלא הזכיר ר"ח).

וכשחזרו עבור ר"ח ע"ג א"מ א"ח ח"ד ע"ג ד' דחזרו ומתפלל רק של ר"ח של חול, אבל ברכ"י ת"צ ט' שחזרו לומר אתה יצרת. (ומסביר ל"ל דתולה בהג"ל, דלפי ש"ג לא שייך תפלה הרגיל ברה"ה שחל בשבת והיה תקנה מיוחדת, וא"כ אם לא אמר כתיקונו יחזור ויתפלל, אבל לפי כנה"ג שהוא רק כדי לפרסם שהוא ר"ח אבל בעצם שייך תפלה א' עם הוספות, הרי הוא ככל הוספה שלא אמר שיחזור ויאמר הוסיפה.) ובעיקר קו שלטי גבורים, יש להוסיף שהעירו עוד על נוסח, אתה יצרת וכו' אהבת אותנו ורצית בנו, והוא לכא' כנוסח של יו"ט. (וביותר תיקשי ברמב"ם ואבודרהם דגרסו בנוסח אתה יצרת, אתה בחרתנו וכן אומר קדשנו במצותיך). ומטא בבי מדרשאי כי בטור מבואר דר"ח ראוי שיהא יו"ט אלא שניטלה מאנשים וניתן לנשים, וא"כ לכא' לעתיד יהא יו"ט, ועל פסיקתא א' ב' דכתיב והיה מידי חודש בחדשו, דלעתיד יעלו לבתמ"ק כל ר"ח. והרי שבת הוא מעין עוה"ב, ולכן שבת ר"ח הרי ה"ח הוא כעין יו"ט. ולפ"ז מיושב דמה"ט בעי נוסח מיוחד.

ועל שם משמאל פ' נח תרע"ג ותרע"ו בשם אביו כי שבת ר"ח הוא כעין לעתיד לבא ע"ש.

והנה ע"א ד' תרפ"ה י"ד שהק' למה לא תיקנו פיוטים גם למוסף של זכור ופרה ורק פ' שקלים ופ' החודש יש יוצרות במוסף. (ויש טוענים דבאמת תיקנו הקליר פיוטים גם למוסף של זכור ופרה, ואכתי קשה על הרבה שנוהגים שאין אומרים במוסף אלא שקלים וחודש.)

ויש שתיצרו כי לשון המשנה ר"ח אדר שחל בשבת קורין פרשת שקלים, ובחל בתוך השבוע מקדימין, ומשום דעיקר התקנה להכניס אם חל שקלים וחודש בשבת, כי המחייב הוא ר"ח כי בא' באדר מש' מיינין על השקלים, וכן המחייב של פ' החודש כי אמרו פסחים ו' ע"ב מש' עומד ברה"ה ניסן ודורש, ואז המוסף עצמו חשיב תפלה של ר"ח ולא רק אזכרה בתפלת שבת כמו בשחרית. (וא"ש טפי לפי מה שכתבנו לעיל בענין אתה יצרת בשם כנה"ג בהג"ט כדי לפרסם שהוא ר"ח, וכן לפי מה שכתבנו דשבת ר"ח הרי ה"ח עצמו מחייב מוסף מיוחדת.)

(ולחוסף ע' בגמ' מאי פרשת שקלים, והביאו לרב שקורין צו את ב"י, ועל ט"א דס"ל דרק בחל בשבת מתחילים שם משא"כ בחל בחול מתחיל לים ובראשי חדשיכם, ויותר מזה ע' פ"י דס"ל דרק בחל בשבת קורין פרשת צו את ב"י אבל בחול קורין כי תשא. ולדברי שניהם סתמא דגמרא מאי פרשת שקלים קאי דוקא על ר"ח אדר שחל בשבת והיינו כ"ל. וכן מסביר את"ל כל פ' שקלים חיוב אחד איך חילקו חכמים מה קורא בתורה, אבל לפי ח"י א"ש כי עיקר התקנה היה בחל בשבת, ויש לו תקנה מיוחדת מה קורא, ומלבד זה תיקנו ע"ד קריאה אפילו לא חל ברה"ה.)

דברי הותמו

ורצע אדניו את אזנו במרצע ועבדו לעלם (כא, ו)

רש"י: און זאת ששמעה על הר סיני לא תגנב והלך וגנב, תרצע.

קשה: מדוע גזרה התורה רציעה רק לאחר שש שנים, הרי היה לרצעו מיד כאשר נמכר לעבד לאחר שגנב? ביאר מרן המשגיח הגה"צ רבי יח זקאל לווינשטיין זצוק"ל יסוד נפלא: יש אדם אשר באופן כללי מצבו הרר חני טוב, אולם אט אט נראים אצלו סימנים ראשוניים של כניעה ליצר הרע. אדם זה נתון עתה בסכנה עצומה, כיון שנפתח הפתח הוא עלול להתרחב ולגדול, אף שלעת עתה כלפי חוץ עדיין אין נראית רעתו.

לעומת זאת, יש אדם שכבר התרחק לגמרי מן הטוב והידרדר אל הדיוטא התחתונה, אך בנפשו מתחילים לנצנץ הרהורי תשובה, והוא מתחיל להלחם ביצה"ר ולהתגבר על תאוותיו. אדם זה מובטח לו שאם ימשיך ולא ירפה במ' לחמתו, יעלה ויתעלה מעלה מעלה, אף שעדיין כלפי חוץ הוא נראה בשפלותו ומעלתו אינה נראית.

בבית התלמוד ד"קלם" היו אומרים: אדם

מדוע זרק המשגיח את הכפפה מהרכבת

מרן המשגיח הגה"צ רבי ירוחם ליוואויץ זצוק"ל היה דורש מתלמידי די הישיבה לחיות את הפסוק "עזב תעזב עמו" במוחש. להרגיש את צער הזולת ולעזור לו.

וכפי שכתב בספרו תורה ודעת: "אם עושה אדם לחברו טובה, אל יחפוץ ממנו שום תועלת, לא תוע' לת כבוד ולא תועלת ממון. ויתלמד האדם שתהיה לו המעלה בעצמו, בעצם זה שעזר לחברו - זהו "שכרו". כך הם דרכיו של הקב"ה.

בענין זה מסופר, פעם עלה מרן המשגיח זצוק"ל לרכבת, אך תוך כדי הכניסה לקרון, עם כל הדחוק והצפיפות, הבחין שנשמטה כפפה מידו. במבט חטוף, רגע לפני שהדלתות נסגרו, הספיק המשגיח לראות את הכפפה מוטלת על

שתפילותיו בלי כוונה כלל, ומתחיל להתחזק ולכוון בתפילה, אפילו רק בתיבות מסוימות, הוא נעלה יותר מאדם שרגיל לכוון בתפילה ועתה החל להתרפות, ואפילו רק בכמה תיבות, אף שעדיין מתפלל את רוב תפילתו בכוונה עצומה. הראשון הוא "עולה", והשני "יורד". כשהאדם הולך ויורד מטה, אין מקום לדבר אליו ואין עצה עבורו, כי הוא נמצא בעיצומה של הדרדרות והיצר כבר ימשיך את ירידתו עד רדתו שחת. אבל מי שכבר שקוע כולו בתוך הרע, פצוע ושפל לגמרי, וכבר שקעה ונתקררה אצלו אש התאוה ונוכח להיכן הגיע ועד כמה שפל הוא וחדל אישים, דוקא אדם זה יש מקום לדבר עמו, להשפיע עליו ולהחזיר בו הרהורי תשובה.

לכן אמרה תורה לרצוע את העבד רק לאחר שש. בתחילה, כאשר רק החלה ירידתו ושפלו תו, לא היתה מועילה רציעת האוזן כדי לתקנו. רק לאחר שש שנים, כשכל כולו שקוע ברע עד שנשא שפחה ואמר "אהבתי את אדוני וגו'", דוקא אז אמרה תורה לדבר אליו ולהענישו. דוקא עתה, במצבו הנוכחי, בראותו את רעתו ושפלותו הגדולה, יתעורר ויבקש להציל נפשו משחת.

הרציף כשהיא נתונה למרמס העוברים והשרים.

הדלתות החלו להיסגר. בהחלטה של רגע זרק מרן המשגיח את הכפפה שנתרה בידו השניה החוצה אל הרציף. הדלתות נסגרו והרבת החלה בנסיעה כשבת חיוך על פניו של המשגיח.

אחד התלמידים שצפה במתרחש, אזר אומץ, ניגש אל המשגיח ושאלו: "מדוע זרק המשגיח את הכפפה השנייה, וכי לא די בכך שכפפה אחת הלכה לאיבוד?!"

השיב מרן: באחת בלבד אני כבר לא יכול להשתמש, לפחות מי שימצא את שתיהן יהנה מהן.

לכאורה, כל אחד היה יכול להגיע למסקנה כזו, אבל שעתיים לאחר מכן... ההחלטה של המשגיח באותו הרגע, מעידה שהמשגיח היה חי בכל רגע עם מחשבה איך לעזור ולסייע לזר... לת...

דברי הימים

אוזן ששמעה על הר סיני וכו'

א

א. קידושינו כ"ב ב' רבן יוחנן בן זכאי הי' דורש את המקרא הזה כמין חומר, מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף, אמר הקב"ה אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי "כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם, ולא עבדים לעבדים", והלך זה וקנה אדון לעצמו, תירצע ע"כ. ויש לעי' למה לא ירצע המוכר עצמו בשעה שנמכר, כיון שעבר אז על "כי לי בני ישראל עבדים". ובפשוטו צ"ל דכיון דאיירי במוכר עצמו מחמת דוחקו, לא החמירה עליו התורה, ורק בשעה שרוצה להשאר עבד משום שהוא אוהב את אדונו ורוצה להשאר בעבדות, אז הוא שנענש ברציעה.

והנה דברים אלו במוכר עצמו, אבל במכרוהו ב"ד שלא הוא שמכר את עצמו אמאי ירצע, ובפרט למ"ד דרק מכרוהו ב"ד נרצע, אכן כבר הביא רש"י בפ' החומש ריש משפטים את המכילתא, אוזן ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תירצע, ואם מוכר עצמו, אוזן ששמעה כי לי בני עבדים וכו' תרצע.¹

אמנם במכרוהו ב"ד יש להתבונן, דמה שנרצע הוא על שעבר אלא תגנוב, וזה תמוה טובא, דמה מקום מצאה תורה להפרע ממנו על גניבתו בשעה שאומר אהבתי וכו' לא אצא לחפשי, והרי בשעת המכירה הי' לו להרצע, ולא בשעה שמבקש להשאר אצל אדונו, וגם שאם לא יבקש שלא לצאת לחפשי הרי ינצל מן הרציעה, ומה טעם בזה.

ב. ונראה בזה, דמכרוהו ב"ד אין עלינו לרוצעו בשעה שנמכר, שעצם מכירתו זו היא עונשו על גניבתו, וכמו שידוע דענין מכירה לע"ע אינו רק שחידשה תורה שאפשר לגבות מגופו של הגנב, אלא היא עונש על הגנב, וגזה"כ שלא הענישתו תורה בעונש זה לעשותו עבד אא"כ ישולם ג"כ חוב הגניבה בדמי המכירה, וכמו שמוכח בספה"מ מ"ע רל"ט, שציונו להורות בדין הגנב שנקנס אותו בדין תשלומי כפל וכו'.

ב

ג. מיהו לדברינו יש לעי' למה החמירה תורה בעבדותו אחר הרציעה שלא יועיל לו גרעון כסף, וישאר עבד לעולמו של יובל,² וזה צריך טעם דהרי במכירה ראשונה שאף היא כעונש על גניבתו לא נמכר אלא לשש ויש לו לצאת בגרעון כסף, ולמה הוחמר עונשו כעת.

והנה גם בלא דברינו קשה קצת במוכר עצמו, שכל עונשו הוא על שעבר על מה ששמעה אוזנו כי לי בני עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו, ומה טעם החמירה תורה בעבדותו אחר הרציעה שתהא חמורה יותר מעבדותו הקודמת, שזו תהא נמשכת לעולמה של יובל ולא יוכל לפדות עצמו באמצע הזמן.

ד. וכשנתבונן בדבר נבין דהיא הנותנת, וכל תועלתה של הרציעה היא במה שלא יוכל עוד להשתחרר ע"י גרעון כסף, והוא ע"פ מה ששמעתי מאמור"ר זצ"ל, דהנה כתוב (במלכים א' ב' ח-ט) והנה עמך שמעי בן גרא וכו' והוא קללני קללה נמרצת כו' ואשבע לו בה' לאמור אם אמינתך בחרב, ועתה, אל תנקהו כי איש חכם אתה, וידעת את אשר תעשה לו והורדת את שיבתו בדם שאול ע"כ.

ומה עשה החכם מכל אדם, אמר לו לשמעי (שם ל'ו והלאה) בנה לך בית בירושלים וישבת שם וכו' והי' ביום צאתך ועברת את נחל קידרון ידוע תדע כי מות תמות, דמך יהי' בראשך, ויאמר שמעי למלך טוב הדבר, כאשר דבר אדוני המלך כן יעשה עבדך וגו' (ונשבע על כך). [ויהי' מקץ שלש שנים ויברחו שני עבדים לשמעי וכו' ויקם שמעי ויחבוש את חמורו וילך גתה וכו', וישמע המלך ויקרא לשמעי ויאמר אליו, הלא השבעתיך בה' ואעיד בך וגו' ותאמר אלי טוב הדבר שמעתי, ומדוע לא שמרת את שבועת ה' ואת המצוה אשר ציויתי עליך וכו', ולבסוף המיתו].

וכשנתבונן בפרשה זו יש לתמוה בה טובא, דהנה שלמה ציוה ע"י אביו שלא לנקות את שמעי, ומה עשה אמר לו שלא

או נמכרהו עכ"ל, הרי שמנה מכירה לע"ע בתורת חלק מעיקרי דין הגנב, ואם אין החידוש אלא שאפשר לגבות מגופו ל"ש כלל להביאו כאן, וע"כ שהוא עונש על הגנב ולכן הזכיר כפל ומכירה לע"ע, ורק שעונש זה אינו כמו מלקות ומיתה, אלא העונש הוא שימכרוהו באופן שישולם חובו בכך.³ וכן נראה מדברי רש"י והמאירי מכות ב' ב' דיש גמ"ד להימכר, ואם אינו אלא אפשרות גביה, אין הגמ"ד אלא שהוא חייב בחוב של גניבה, וכך דינה של גניבה לגבות החוב ע"י מכירתו, וע"כ דהוא עונש בפ"ע, ועונש זה צריך גמ"ד מיוחד. ועי' באבן האזל פ"ג גניבה ה"ג בשם מהר"ל דיסקין, דאין אדם נמכר לע"ע ע"פ עצמו, שכן אין אדם נענש ע"פ עצמו, יע"ש, וצ"ב דאף דאין אדם משיע עצמו רשע, מ"מ נאמן אדם לומר גנבתי ונגמר דיני להתחייב כפל, אע"ג דמשיע עצמו רשע, (וכמש"כ הריטב"א מכות ג' א'), ולמה לא יהא נאמן לומר שחייב חוב של גניבה באופן שאפשר לגבות ממנו ע"י מכירתו, וע"כ צ"ל דדין מכירה הוא עונש, ולזה ס"ל למהר"ל דיסקין שיש לו תורת עונש הגוף, שאין אדם נענש ע"פ עצמו.⁴

אך אם בשעה שעומד הוא לצאת לחפשי אומר אהבתי את אדוני וגו' לא אצא לחפשי, הרי איגלאי מילתא שלא הרגיש טעם עונש במכירתו, ואדרבה עריבה היא עבדותו עליו ורוצה הוא עוד להמשיך בה ככל שיוכל, ונמצא דלא ראה במכירתו עונש, אלא אדרבה נוח לו בעבדותו, ונהפך לו העונש לשכר, ומאחר שתכלית עונשי שמים היא ללמד את האדם מוסר כדי שיטיב דרכיו, אם אינו מרגיש בעונש, לא נתמלאה תכלית העונש. כך קבעה תורה שתירצע אוזנו בתורת עונש על שגנב, כיון שעונש הראשון לא הועיל לו, וכמו שנתבאר.⁴

2 ומש"כ בסה"מ שם "או נהרגו אם בא במחתרת", נתבאר במק"א דגדר בא במחתרת הוא דין מיוחד בגנב ואיכמ"ק.

3 וכן מבואר ממאי דאיתא במכות שם דעדים שהעידו באחר שגנב והחמו, סבר רב הננונא למימר דאם לא היה לנידון כדי לשלם, מוכרים אותם לע"ע אע"ג דיש להם כדי לשלם את מב שזממו לחייבו לשלם, והוא שזממו להענישו במכירה, דהרי אין המכירה כדי לגבות החוב גרידא, אלא באה להענישו, ורק שגובים את החוב ע"י דמי המכירה, ולכן אע"ג דיש להם לשלם את החוב, חייבים הם בעונש, כדרך שחייבוהו בעונש.

4 אד"א תש"ע - וישר"ש כ"ב במהר"ל דיסקין פ"ט משפטים.

5 והיינו לה' תוס' ר"ד קידושינו כ"א ב', דאם הקנה האב את בתו בשטר במתנה, יוצאת בגרעון כסף ע"ש, והיינו דמגרעת מהשויות.

1 אך יש להתבונן למה הוצרכו במכרוהו ב"ד לומר שנרצע משום דעבר על לא תגנוב, והרי אותו טעם של מוכר עצמו שהוא נרצע משום דאומר אהבתי וגו', שייך גם במכרוהו ב"ד, דכיון דמזרעו רוצה הוא להשאר עבד, דינו להרצע כמו במוכר עצמו.

אדם נוטל סמכות לעצמו להכריע אימת יקיים המצוה ואימת יבטלה, הרי"ז מכריז על עצמו שאינו עבד אלא בן חורין, ואפי' יהיו חשבונותיו לשם שמים, מ"מ הוא אינו משועבד לציווי רבו כמות שהוא.

ז. ויש ליתן טעם נוסף, הזהירה התורה (דברים ד' ב') "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצווה אתכם היום ולא תגרעו ממנו", ויש להתבונן דאכן לגרוע אסור, אבל למה אסרה התורה להוסיף, וכי מה רע יש בדבר אשר בנוסף על שמירת כל המצוות, מוסיף לו אדם עוד מצוות.

ועי' רבינו בחיי שם שכתב שהזהירה התורה שלא יתחכם האדם על המצוות לומר אוסיף על מה שצוה השם יתברך ויחשוב כי התוספת הזה תהיה עבודה לשם יתברך, לכך אמר לא תוסיפו, כי התורה שלמה אינה צריכה תוספת ומגרעת, וכל המוסיף בה גורע.

והנה ענין מה שהמוסיף גורע, יש לומר דאם הוא נעשה כ"בעלים" על התורה להוסיף בה, אף מרגיש הוא כמו בעלים לגרוע.

ויש לבאר דזהו הענין הצורך לעשות בגלל עבדות, ולא בגלל רצונו שלו, דאז ה"ז תלוי ברצונו, ואם ירצה שלא לעשות לא יעשה.

ח. ואכן זו מדת ישראל, ואצל אוה"ע מצינו בבעה"ט שמות פ"ב ט"ז, יתרו היה כומר לע"ז וכשנשא משה בתו הוצרך משה לידור לו שכן הראשון שילד לו שיהיה כומר לע"ז, וביאר אאמ"ר זצ"ל בשיחות מוסר מאמר ע"ח, שאע"פ שיתרו גופו בעט בע"ז והרגיש באפסותה, אעפ"כ לא רצה לחנך את זרעו מלידתו באמונת האמת, אלא רצה שמרצונם הטוב יבואו להכרת האמת, ולא יהיו מוכרחים בדבר, וכן ביאר במאמר ל' מה שמצינו ג"כ בהגר שהסכימה להיות שפחה בביתו של אברהם, ואעפ"כ משהוצע לה להיות גבירה בבית זה, לא רצתה בתחילה, וכמש"א חז"ל בר"ר פרשה מ"ה ג, "ותקח שרי אשת אברם את הגר המצרית שפחתה, לקחתה בדברים אמרה לה אשריק שאת מדבקת לגוף הקדוש", ומשמע שהגר לא רצתה להינשא לאברהם, וזה מטעם האמור, שכל עוד שהיתה שפחה היתה הברירה בידה, אך אם תהיה אשתו של אברהם תהיה מוכרחת לנהוג כמנהג ביתו של אברהם, ולהכריח עצמה לא רצתה.

החיוב מוטל עליו לבטל את הבחירה ולהיות משועבד לעשות רצון קונו, שיש ענין מיוחד שיהא עבד גמור, דהיינו שלא יעשה מחמת בחירתו, אלא שיהא משועבד לכך, וכמש"כ במכתב מאליהו ח"א עמ' 117, בשם ר' ירוחם זצ"ל, כי ענין הבחירה הטובה הוא שיעשה את עצמו למוכרח, והביא שם בשם הגר"א, כי היכולת היא לה' לבדו, אך הוא מסר לנו את היכולת שלו והיא הבחירה לעשות כאשר נבחר אנו, מעתה מחוייבים אנו להחזיר ית' את יכולתו, דהיינו שנעשה את עצמו מוכרחים לעשות כרצון בוראנו.

וכן כתב המהר"ל (בהקדמה לדרוש עה"ת) בשוב קושית התוס' שבת פ"ח א' למה היה צורך בכפיית הר כגיגית, והרי כבר אמרו ישראל נעשה ונשמע, "כי במש"א מרצונם נעשה ונשמע לא היו עבדים לו, אמנם במה שכפה עליהם הר כגיגית, המה עבדים מוכרחים קנויים ומיוחסים אליו ע"כ, ומבואר דיש ענין מיוחד במה שיהא עבד לא יעשה מחמת בחירתו, באופן שאם לא ירצה יוכל שלא לעשות.

וכבר האריך אאמ"ר זצ"ל, (שיחות מוסר מאמר נ"ט והלאה) שחובה על האדם עבודת האדם היא שיהיה עבד לקונו, עבד שאין לו אלא מצות רבו, ובל ילך אדם אחר "חשבונות רבים" ואפי' הם חשבונות של כבוד שמים, שאם הוא עושה כן כבר אינו עבד, אלא בן חורין העושה על דעת עצמו. ובזה מובן מש"א בברכות י' ב' בביאור הכתוב "בימים ההם חלה חזקיהו למות, וירא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא ויאמר אליו, כה אמר ד', צו לביתך, כי מת אתה ולא תחי" וגו', ואמרו בגמ' מאי מת אתה ולא תחי', מת אתה בעוה"ז ולא תחי' לעוה"ב, א"ל, מאי כולי האי, א"ל משום דלא עסקת בפר' ורבי', א"ל חזקיהו, משום דחזאי ברוה"ק דנפקי מינאי בנין דלא מעלו, א"ל ישעיהו, בהדי כבשי דרחמנא למה לך, מאי דמיפקדיתי איבעי לך למיעבד, ומה דניחא קמי קוב"ה ליעביד וכו', וצ"ע דהרי אין אדם מתחייב אדם מיתה בעוה"ז וכתר מחיי העוה"ב עבור ביטול מצות עשה כפר' ורבי', והביאור בזה הוא שאין העונש החמור הנזכר כאן בא על ביטול מצות עשה גרידא, אלא על הטעם שנתן לדבר, והוא "דחזאי ברוה"ק דנפקא מינאי בנין דלא מעלו", מאחר שמחמת טעמו ונימוקו פטר עצמו מקיום מצות השם, כאילו פרק עול עבדות המקום מעליו, שאין לו לעבד אלא מצות רבו ותו לא, ואם

לצאת מירושלים, מה חכמה יש כאן ומה תבונה בדבר זה, וכי מעט אנשים היו שלא יצאו מירושלים ושעלי' נאמר יפה נוף משוש כל הארץ וכו', ואיך הבין שלמה שלא יוכל שמעי לעמוד בשבועתו, והרי לאו קטלא קניא הי' שמעי, אלא ראש הסנהדרין, ומה שנראה לעינינו לכאורה אין כאן משום חכמה כל עיקר. אלא באמת צדק שלמה וכמו שאמר הכתוב, ויהי מקץ וכו' ככתוב למעלה, ובאמת מה טעם לא הי' יכול שמעי למנוע עצמו מלעבור על שבועתו.

וביאר אאמ"ר זצ"ל [בשיחות מוסר מאמר ל' וע"ח], דהנה קשה למה השביעו שלמה והתרה בו שביום צאתו מירושלים ימות, והרי גם בלאו השבועה וההתראה חייב מיתה כמורד במלכות, ויותר עשוי שמעי להכשל בלא השבועה וההתראה. אלא שלמה המלך בחכמתו כי רבה הבין, שאף שמרצונו יכול שמעי לישב בירושלים כל ימיו ולא יצא ממנה, בכל זאת אם יכריח אותו לישב בה, הרי משוש כל הארץ זו תיהפך לכלא, ובעל כרחו יוכרח לפרוץ כלאו ולצאת ממנה, וכל מה שיכביד עליו לצאת, ע"י השבועה וההתראה, כן יותר ירגיש את עצמו כלוא בירושלים, ויותר עשוי הוא לפרוץ את כלאו, ע"כ דבריו.

ה. וע"פ יסוד זה מוסברת לנו עניינה של הרציעה, שכלפי מה שאומר אהבתי את אדוני וכו' לא אצא לחפשי, ולומר שאינו מכיר במגרעת העבדות, וערב לו מצבו אף שהוא בשפל המדרגה ("עבדים לעבדים"), לימדה אותו התורה מוסר ע"י שני דברים: (א) מעשה הרציעה באוזנו, להורות לו אוזן ששמעה על הר סיני וכו', ובגניבה כעונש וכמוסר על גניבתו הואיל ולא הרגיש בעונש ובמוסר העבדות שמכרוהו ב"ד. וב') שנעשה עבד נרצע לעולמו של יובל, ולא יוכל לצאת בגרעון כסף, דבע"כ יעבוד את אדונו, ומצאה התורה דרך ללמדו שפלות מצבו שנראה לעיניו כמתוק וכערב אלא ע"י שנאכיף עליו את מצבו, וכיון שיהי' מוכרח בעבדותו רק אז ירגיש כמה היא כובלת אותו, ומה הוא מצבו של "עבד לעבדים". ומטעם זה גם כמוכר עצמו החמירה תורה בנצער שלא ייצא בגרעון כסף, כדי שירגיש את מצבו של "עבד לעבדים" וכמש"נ.

ו. אכן כל זה בעבד לעבדים, אבל "בעבדי הם" החיוב מוטל על האדם להשתעבד לקונו ככל האפשר, ואף שיש לו בחירה,

Know Who You Are!

Harav Hagaon Shmuel Friedman shlita

Parashas Mishpatim, which is the first *parashah* after Mattan Torah, deals with *dinim* and *mishpatim* in the realm of *bein adam l'chaveiro*. The reason the first *parashah* after Mattan Torah discusses these matters is to convey to us that even mitzvos *bein adam l'chaveiro*, *mishpatim* and *dinim* are also from Sinai.

The *parashah* starts with a discussion of *eved Ivri*. A thief who cannot afford to pay back what he stole is sold as an *eved* for six years. The *meforshim* — Ramban, Rabbeinu Bachaye, the Ha'amek Davar, and others — wonder why the *parashah* starts with this topic. Wouldn't it be better to start with matters of chessed, like *halva'ah*, *prikah*, or *shomer chinam* that appear later in the *parashah*? This question is all the more in place considering that the Maharal teaches that when the Torah first addresses a subject, the first topic raised in that discussion is very fundamental and special. What's special about this mitzvah of *eved Ivri*?

One interesting aspect of *eved Ivri* is that if he decides, after six years of servitude, that he likes his situation and does not want to leave his master — *אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֵא אֲצַא חֶפְשִׁי* — then he gets his ear pierced: *וְהִגִּישׁוּ אֶל הַדָּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצָע וַיַּעֲבֹד לְעַלְמָם*.

Rashi cites R' Yochanan Ben Zakkai's explanation of this phenomenon: *אזן זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב והלך וגנב תרצע* — an ear that heard at Mattan Torah, "You shall not steal," but stole anyway, should be pierced.

Another way a person can become an *eved* is if he sells himself to earn *pannassah*, in which case his ear is pierced if he chooses to stay beyond the initial six-year period because he heard Hashem say, at Har Sinai, that Klal Yisrael are His servants, yet he went and sold himself to a human master.

What is puzzling, however, is that the *eved Ivri's* ear is pierced only when he decides, after six years of servitude, to stay with his master. Shouldn't his ear have been pierced right after he stole, or right when he decided

to sell himself into slavery? Why do we wait until he says: *אֶהְבֵּתִי אֶת אֲדֹנָי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בְּנֵי* and only then pierce his ear?

Another interesting halachah pertaining to the *eved Ivri* is derived from the words: *כִּי טוֹב לוֹ עֵמֶךָ*, which the Gemara expounds to mean: *עֵמֶךָ בְּמֵאֵכֶל*. You shouldn't eat good bread while he eats coarse bread; you shouldn't drink good, old wine if he's drinking new wine; you shouldn't sleep on a comfortable mattress while he sleeps on straw. The Gemara goes on to observe that one who buys an *eved Ivri* is actually acquiring a master for himself, because he is obligated to supply him with good food, drink, and sleeping arrangements, as well as with any other comfort that he himself has. In fact, *Tosafos*, in *Kiddushin*, cites from the *Yerushalmi* that if the master has only one mattress, he's obligated to give it to the *eved*.

How do we understand this? Why is the master obligated to treat his *eved Ivri* better than himself? Furthermore, asks the Maharam Shif, don't we have a rule that *חֵיִךְ קוֹדְמִים*? Why should the one good bed go to the *eved* and not to the master?

Finally, how do we understand the halachah that when the *eved Ivri* leaves, the master is required to give him presents (*haanakah*)? Why does this *eved*, who was once a lowly *ganav*, deserve such a display of honor?

A Stark Contrast

The story is told that R' Yechezkel Abramsky was once asked by a judge in England, "How can it be that your Torah promotes slavery? Slavery is degrading, so how can the Torah obligate a person who stole to be sold as a slave?"

R' Yechezkel responded by comparing the way a thief is treated in modern society with the way the Torah treats a *ganav*. In our world, when someone steals, he is locked up in jail. The thief is not obligated to return the stolen goods or money, for how can he make restitution while sitting

in prison? Furthermore, he said, in prison the thief learns worse behaviors, living as he does with a bunch of other criminals.

In the meantime, what happens to the *ganav's* family? They don't have what to eat because they have no one to support them, and his children have no role model. Not that this thief was a great role model to begin with, but now his family doesn't even have a normative family setting, so they themselves resort to lowlier behavior.

Once the thief is freed from jail, no one wants to hire him for a job, since he has a criminal record. He's also not used to working; he's used to being served and not having to do anything.

The Torah's way of treating a thief is vastly different, explained R' Yechezkel. First of all, he is sold into servitude so that he can make restitution for what he stole. Second, his family remains with him, so they continue to have a father figure. Third, the *eved* lives in a normal family setting, spending his days with upstanding people who conduct themselves appropriately.

On top of that, the master is obligated to treat the *eved* with respect, taking care of all his needs, to the extent that if there's only one of a certain item, the *eved* gets it. The master thereby accords *chashivus* to his *eved*, conveying to him that he is a *ben melech*: אֲלֵקִיכֶם לָהּ בְּנִי אֲתֶם. And a *ben melech* doesn't steal.

When the *eved* leaves, he is showered with presents and money, so that he can set himself up respectably in his next setting. In essence, the Torah is providing a full rehabilitation program for the thief, so that by the time he is released as a free man, he will not revert to his former criminal habits.

If, however, the *ganav* goes through the six years of his servitude and did not internalize the idea of אֲלֵקִיכֶם לָהּ בְּנִי אֲתֶם, but instead wants to remain with his master, *that* is the time to pierce his ear. At that point, after he underwent this reeducation program, we pierce his ear for not understanding that he is a *ben melech*.

Before his six-year stint, it wasn't possible to talk to him; you can't talk to a *ganav*, and lecturing him won't accomplish anything. But now that he

has gone through this system of rehabilitation and learned how to live like a regular person, while being honored by his master and absorbing the message that he is a *ben melech*, he is expected to know better.

Hashem's Concern for Every Jew

R' Yisroel Salanter used to say that there are two things a person must know: Who is the Ribbono Shel Olam, and who are you?

In Parashas Yisro, we learned who the Ribbono Shel Olam is. And now, in this opening section of Parashas Mishpatim, we learn what a Yid is: מִמְּלֶכֶת כְּהַנִּיחַ וְגוֹי קְדוֹשׁ. This appreciation of what a Yid is introduces the entire topic of *bein adam l'chaveiro*.

The Alter of Kelm explained that the reason the Torah places the subject of *eved Ivri* first is to show us the concern we need to have for another Yid — even a *ganav*. Just as a father would have *rachmanus* on his son even if he was a *ganav*, and would try to help him as much as possible, the Ribbono Shel Olam cares about this *ganav* and tries to bring him back onto the correct path, out of His love for every Yid and recognition of who we are.

The *Sefer Darkei Mussar* sees a similar lesson in the halachah in this week's *parashah* that one who steals an ox is obligated to repay more than one who steals a sheep, because stealing the sheep involves greater indignity for the thief. That *bushah* of the *ganav* is reckoned into his punishment, just as a father would take pity on his son even if he was a *ganav* and would try his best to understand what the child is going through. A Yid is not intrinsically bad; a Yid is inherently good. Even if he stooped to this transgression, due to his particular circumstances, we still take note of his embarrassment and deduct from his penalty accordingly.

From here we see the tremendous love that the Ribbono Shel Olam has for every Jew. And if this is how much He loves even a *ganav*, then how much more so does He love and have *rachmanus* for Yidden who are יְרֵאִים וְשִׁלְמִים!

The Ribbono Shel Olam should see the *tzaar* of Klal Yisrael, and those who are sick R"l should have a *refuah sheleimah*, and we should be *zocheh* to *yeshuah b'karov*.